

ПАРАДОКСИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КЕНІЇ

Східна Африка є одним із стратегічно важливих осередків економічного життя континенту завдяки розташуванню на перетині торговельних шляхів Індійського океану, наявності мережі Великих озер з колосальними резервуарами питної води, Великої рифтової долини з геотермальним потенціалом і вулканічних ґрунтів, вплив на урожайність яких справляє екваторіальний клімат. У статті досліджуються особливості економічного розвитку Кенії, що вважається ключовим регіональним суперником Танзанії у логістичному і туристичному відношеннях.

Ключові слова: Кенія, Танзанія, Сомалі, порти, аеропорти, автомобільні траси, туризм, експорт, грошові перекази, біженці.

Мета статті – встановити протиріччя, що притаманні сучасному кенійському економічному розвитку та оцінити його ефективність. Дана тема ще не була об'єктом окремих наукових досліджень українських авторів.

Кенія межує з Ефіопією, Південним Суданом і Угандою, які позбавлені виходу до Індійського океану, тоді як відповідно на півночі та на півдні її узбережжя прилягає до кордонів із Сомалі та Танзанією. У межах національної території знаходяться Велика рифтова долина, друга найвища гора Африки з такою ж назвою як і у країні, а також найбільше за розмірами африканське озеро Вікторія, яке має транскордонне значення, бо активно використовується з господарською метою Танзанією і Угандою. Національна площа перевищує 582 тис. квадратних кілометрів, а океанічне узбережжя з портами Момбаса і Ламу простягнулось на 480 кілометрів [1].

Деякі країни Східної Африки важливі як осередки транспортування товарів до державних акторів, що позбавлені виходу до Індійського океану. Мова йде про Джибуті, Еритрею, Кенію і Танзанію. У даному контексті варто зазначити, що на кенійській території наявні відразу три порти стратегічного значення. Момбаса – це найбільший портовий вузол, який лежить у південному регіоні і може обслуговувати 1,6 млн. стандартних контейнерів, але цей показник повинен зрости наприкінці 2023 р. ще на 450 тис. одиниць у зв'язку з відкриттям другого терміналу з трьома потужними кранами [2]. Його безпосереднім конкурентом виступає північний танзанійський порт Дар ес Салам ("Земля миру"), розширення пропускної спроможності якого у 2030 р. дасть змогу обслуговувати 30 млн. тонн вантажів, тоді як модернізація Момбаси забезпечить показник 47 млн. тонн у тому ж році. Нині Дар ес Салам слугує "воротами" у світ для більшості прикордонних із Танзанією країн, а потужностями Момбаси обслуговуються тільки Руанда, Південний Судан і Уганда [3].

Кісуму – це важливий порт на східному березі озера Вікторія і одне з великих міст Кенії. Його західним сусідом є позбавлена виходу до світової торгівлі і перенаселена Уганда, тоді як на півдні лежить територія Танзанії з великим портом Манза, навколо якого працюють рибозаготівельні підприємства. Потужності Кісуму використовуються для транспортування нафтопродуктів до Уганди поромним сполученням, звідки вони можуть постачатись до інших країн Східної Африки на кшталт Демократичної Республіки Конго і Бурунді [4]. Озерний транспорт є більш ефективним у порівнянні з автомобільним через те, що на кенійських дорогах наявне скупчення вантажівок і мікроавтобусів, а також людей, які займаються вуличною торгівлею.

Місто Ламу частково розташоване на берегах затоки Манда на північному узбережжі країни. У 2022 р. була введена у дію перша черга його нового портового терміналу. Він є частиною проекту "Транспортний коридор Ламу – Південний Судан – Ефіопія" ("Lapsset"), мета якого полягає у наданні доступу до Індійського океану південним районам Ефіопії та усьому Південному Судану і у зменшенні тиску на портову інфраструктуру Момбаси. Коли "Lapsset" буде нарешті завершений, то багатофункціональний порт у його межах отримає 32 причали і стане найбільшим у Кенії. Однак, вже збудований термінал переважно простоє, бо коштів для облаштування його кранами не вдалось знайти, а стратегічну магістраль до Ефіопії так і не проклали [5]. Ймовірно, що це не було зроблено внаслідок громадянської війни у Ефіопії та політичної невизначеності у Південному Судані.

Кенія має одну з найбільших мереж залізниць в Африці, що були створені у британські колоніальні часи. До речі, навіть столиця країни Найробі, назва якої перекладається як "Холодні струмки" чи "Холодні води", була заснована в 1899 р. як склад і місце відпочинку для робітників, що будували залізницю "Уганда" з Момбаси до міста Порт Флуоренс, відомого нині як Кісуму [6]. У 2017 р. завершилось прокладання залізничного полотна протяжністю 592 км у рамках транспортного коридору "Standard Gauge Railway", яке поєднало Момбасу та Найробі. Задум цього проекту полягав у тому, щоб зменшити перевантаження доріг вантажівками і мікроавтобусами між головним портом Момбасою та столицею. Країна мала колосальну заборгованість і до початку робіт, для здійснення яких було запозичено 5 млрд. доларів, але нині вона зросла до 70,8 млрд. доларів [7]. Виплати відсотків за борговими зобов'язаннями вже є значними, що може унеможливити виконання стратегічних інфраструктурних проектів у майбутньому.

У 2022 р. контракт на будівництво багатосмугового шосе Найробі – Момбаса кошторисом 3 млрд. доларів виграла ТНК "Korean Infrastructure and Urban Development Corporation", яка зобов'язалась здійснити його протягом 3 років. Це необхідно, щоб у свою чергу розвантажити нову залізницю "Standard Gauge Railway" [8].

Міжнародний аеропорт імені Джомо Кеніати був названий так на честь Батька нації і обслуговує місто з 5 млн. жителів, чисельність яких дорівнює 30 відсоткам усього міського населення країни. У 2022 р. ТНК "China Road and Bridge Corporation" ввела у експлуатацію автомобільну дорогу "Nairobi Expressway", частина якої була збудована на значній висоті над землею та підтримувалась бетонними опорами. Хоча довжина всього маршруту становила тільки 27,1 км, кошторис робіт був доволі вагомим і складав 750 млн. доларів. Збудовник вклав у проект власні кошти, тому і прийняв рішення отримувати дорожні збори з пасажирів протягом 27 років, щоб їх

повернути. Як наслідок, сьогодні до аеропорту ведуть дві дороги, одна з яких перевантажена старим транспортом, а інша – майже порожня [9]. Таким чином, можна стверджувати, що останніми роками політична еліта країни приділила значну увагу розбудові портів, доріг і залізниць, хоча це і призвело до суттєвого зростання зовнішньої заборгованості.

Міжнародний аеропорт імені Джомо Кеніати є абсолютним лідером за вантажними перевезеннями на континенті завдяки 25 авіалініям, які здійснюють звідси перельоти цього типу. Для прикладу, у 2021 р. через нього транспортували 363 тис. тонн вантажів, тоді як через усі інші аеропортові ворота Африки пройшли всього 2,15 млн. тонн. Причина такої популярності аеропорту полягає у тому, що Кенія є одним із провідних експортерів квітів і тропічних фруктів та транзитним отримувачем медикаментів для сходу Африки [10]. З 2018 р. “Кенійські авіалінії” також щотижня організовують 3-5 авіаційних рейсів до США, хоча менеджменту авіакомпанії доводилось робити перерву в графіку вильотів через “Ковід-19”. Це дало аеропорту дві переваги – забезпечило інтерес до нього з боку американських туристів і дозволило йому стати осередком, через який уся східноафриканська діаспора у єдиній наддержаві поверталась на батьківщину, щоб відвідати родичів чи провести відпустку [11].

Аеропорт “Мой” у Момбасі мав би виступати взірцем політики “Відкритого неба”, бо він обслуговує океанічний курорт із великою готельною зоною. Однак вивчення розпорядку перельотів дало можливість зробити висновок, що сюди практично не літають бюджетні авіалінії з Європи чи з решти країн Африки. Самі ж аеропортові ворота доволі ефективні, про що свідчить той факт, що у 2022 р. їхні працівники отримали нагороду від організації “Airports Council International” за найкращий сервіс у аеропорту в категорії до 2 млн. пасажирів [12]. Однак цифра 2 млн. осіб вказує на те, що обсяги перевезень є незначними і не відповідають туристичним амбіціям Кенії.

“Kenya Airways” є другою за значенням регіональною авіакомпанією після перевізника “Ethiopian”. Вона послуговується рекламним гаслом “The Pride of Africa” або “Гордість Африки”, яке можна помітити на фюзеляжі кожного літака. Як і уся країна, авіакомпанія потерпає через значну зовнішню заборгованість і має у своєму розпорядженні тільки 41 авіалайнер, серед яких 23 взяті у користування завдяки лізинговим угодам. Перевізна належить кенійській державі, 10 приватним банкам, а також авіакомпанії “Air France - KLM”, що контролює незначний відсоток його акцій, щоб отримати доступ до національного ринку. Така структура власності суттєво утруднює прийняття управлінських рішень [13].

Чому останніми роками справи у “Kenya Airways” складаються не найкращим чином? Після ознайомлення з парком літаків вважаємо за доцільне підкреслити, що перевізнак використовує незначну кількість повітряних суден для далекомагістральних рейсів, а також оперує авіалайнерами різних класів, які складно ефективно ремонтувати, однак при цьому його вантажний потенціал є недостатнім. У 2022 р. авіалінія “Kenya Airways” обслужила лише 3,7 млн. пасажирів і 65 тис. тонн вантажів, серед яких домінували фрукти і овочі, м’ясо, риба, одяг та побутова електроніка [14].

Водночас у країні функціонує й інша авіакомпанія під назвою “Astral Aviation”, яка послуговується флотом із 14 лайнерів. Вона була створена в 1999 р. для обслуговування миротворців ООН, але згодом змінила спеціалізацію на вантажну. У 2021 р. її літаки перевезли 70 тис. тонн вантажів. Орієнтація на транспортування товарів і медикаментів, здійснення ротації військовослужбовців ООН, і перевезення обладнання для гірничо-видобувної промисловості до країн усього регіону дозволили “Astral Aviation” пережити епоху “Ковід-19” без економічних втрат [15]. При цьому її повітряний флот також не відрізняється однотипністю, адже тут використовують машини “Fokker - 50F”, “DC9” і “Боїнги” моделей 727, 747, 757 і 767, деякі з яких у багатьох країнах світу не літають взагалі з безпекових міркувань [16].

Країна відома у світі туризму завдяки знаменитому і влучному гаслу “Magical Kenya”, тоді як підґрунтям національного менталітету слугує концепція гостинності “Harambee”. Цей державний актор, де однією з основних мов спілкування є англійська, асоціюється з другою найвищою горою Африканського континенту Кенією (5199 метрів), має густу мережу озер Рифтової долини, навколо яких збираються дикі тварини, а також відзначається наявністю 7,6 відсотків національної території, що відведені під природоохоронні зони [17].

У 2023 р. організація ЮНЕСКО охороняє у Кенії 7 місць, серед яких варто особливо виокремити форт Ісуса у Момбасі, старе місто купців Ламу на березі Індійського океану, а також природні заповідники навколо гори Кенія та озера Туркана [18]. Узбережжя у регіоні Малінді відзначається пам’ятником, який за історичним значенням можна порівняти з хрестом Фернана Магеллана у місті Себу на Філіппінах. Йдеться про високу вапнякову колону з хрестом, яку в 1498 р. встановили тут за наказом знаменитого португальського мореплавця Васко да Гама [19]. Разом із фортом Ісуса це дві унікальні принади колоніальної доби на території країни.

Туристичні брати-близнюки Кенія і Танзанія вважаються класичними напрямками для організації сафарі, під час якого можна побачити тварин, що належать до складу “Великої п’ятірки”, а саме – лева, буйвола, слона, носорога і леопарда. Серед кількох десятків кенійських парків найбільш знамениті Масаї Мара та Амбоселі. Масаї Мара лежить на крайньому заході країни у прикордонному регіоні та слугує у період із липня по серпень осередком Великої міграції антилоп гну з національного парку Серенгети у Танзанії, у процесі якої дикі тварини повинні подолати річку Мара, де живуть крокодили. На його незначній за площею території, що становить лише 1510 квадратних кілометрів, перебувають мільйони антилоп гну і зебр, тому таку концентрацію представників фауни Африки не можна побачити у жодному іншому регіоні [20].

У свою чергу, національний парк Амбоселі також знаходиться на заході, але у більшій мірі тягнє до півдня. Він розкинувся на кордоні з Танзанією у тіні знаменитої танзанійської гори Кіліманджаро. Характерною особливістю його пейзажів є багатометрові акації на тлі засніженого найвищого вулкану Африки, з льодовиків якого витікають підземні джерела, що забезпечують диких тварин водою у вигляді двох великих струмків. Його площа становить 8000 квадратних кілометрів, але її частину займає болотиста місцевість, де збираються дикі тварини, щоб втамувати спрагу. Найбільш відомими мешканцями парку є слони, яких завжди супроводжують перелітні птахи [21].

Певною популярністю у туристів користується і парк Накуру, що лежить порівняно недалеко від Найробі. Сюди можна дістатись, проїхавши дорогою на північний-захід від столиці, а його безпосереднім сусідом є одноіменне місто. У парку на берегах великого озера у окремі сезони збираються мільйони рожевих фламінго,

щоб поїдати спіруліну. Накуру – одна з найбільш зелених зон на території Кенії зі значними за площею лісами тропічних дерев, що має три схили для спостереження за тваринним світом. У регіоні також зустрічаються до 100 носорогів, яких завезли сюди у 1980-х роках, а це найбільший їхній ареал у Східній Африці [22].

Країна лежить на узбережжі Індійського океану і має не тільки піщані пляжі, але і історичні принади, пов'язані з колоніальною добою. Тому цілком виправданим є розвиток круїзного туризму. У 2016 р. у порту Момбаси був відкритий триповерховий термінал, але завдяки йому поки не вдалося залучити іноземних туристів. Чому так сталося? Справа у тому, що у багатьох жителів ЄС і США цей регіон Східної Африки асоціюється з піратством у Сомалі, тому у країнах, які надсилають сюди левову частку туристів, варто провести рекламні та роз'яснювальні кампанії, що така загроза більше не актуальна. Крім того, до Момбаси відбувається незначна кількість авіаперельотів, через що іноземцям важко вчасно повернутись на батьківщину після круїзу. Місто бідне на туристичні принади, адже тут відкритий для відвідувачів тільки форт Ісуса 1596 р. будівництва [23]. Хоч регіон і має вагомий туристичний потенціал, для його повноцінного використання все ж необхідно включити до маршрутів круїзних лайнерів Танзанію з островом Занзібар та знаменитим Кам'яним містом, а також Мозамбік із островом Мозамбік, у межах якого наявний історичний португальський квартал із фортифікаціями, церквами і палацами.

Отже, Кенія являє собою поєднання знаменитих парків для здійснення сафарі, піщаних пляжів та історичних міст з будинками купців на березі Індійського океану. У 2022 р. країна залучила 1,483 млн. туристів, серед яких 16 відсотків були представлені громадянами США, а ще 12 відсотків – угандійцями, тоді як громадяни Танзанії посіли третє місце. Прибутки галузі становили 2,1 млрд. доларів і вона стала одним із головних джерел надходження конвертованої валюти [24]. З нашої точки зору, Кенії варто сфокусуватись на індійському туристичному ринку, бо ця країна є сусідом східного регіону Африки завдяки спільному Індійському океану, має історичні торговельні зв'язки із нею, а її населення більше, ніж чисельність жителів усіх 54 державних акторів континенту разом узятих, тоді як середній клас відзначається значними статками.

Візовий режим Кенії є одним із найбільш ліберальних у Африці. Туристам доступна одноразова електронна віза, хоча вони можуть отримати і стандартну візу після прильоту. Найбільш зручним інструментом для пересування регіоном є Східноафриканська туристична віза, яка чинна протягом 90 днів і дозволяє подорожувати без обмежень до Кенії, Руанди та Уганди, тобто до країн, де живуть знамениті гірські горили. Щоправда, у цього дозвільного документу є недолік, пов'язаний з високою ціною, адже він коштує 101 долар [25].

На жаль, уся територія регіону відзначається значним рівнем забруднення довкілля, що негативно впливає на розвиток туристичної галузі. Звичайно ж, ситуація не така складна, як у Західній Африці, де прибережні води багатьох країн вкриті плівкою зі сміття. Для Кенії, яка у значній мірі залежить від туристичних надходжень, захист довкілля є принциповим питанням. У 2017 р. тут були заборонені одноразові пластикові пакети, а за їхній імпорт та використання передбачили штрафи, які можна назвати найбільш драконівськими на континенті. Зокрема, йшлося про ув'язнення на термін від 1 до 2 років чи стягнення у розмірі кількох мільйонів кенійських шилінгів. Однією з причин подібної заборони стало масове отруєння пакетами свійської худоби, яка їх часто пережовує. У 2019 р. на пляжних зонах на березі Індійського океану, у національних парках і на території лісових масивів заборонили використання пластмасової тари на кшталт пляшок, одноразових стаканчиків і тарілок [26]. Складається враження, що політична еліта Кенії повною мірою усвідомлює важливість чистоти природи для розвитку туризму, тому і вдається до таких непопулярних кроків.

Східна Африка знаменита своїми чайними і кавовими плантаціями. Регіон Керічо, який лежить на захід від Рифтової долини, має найкращі умови для вирощування чайних кущів. Селяни у районах Керічо, Нанді і Бомет збирають до 46 відсотків обсягів усієї сировини для приготування цього напою, а загалом у галузі працевлаштовані 5 млн. чоловік [27]. Кенія – найбільший виробник чорного чаю у світі, але підприємства країни не вкладають кошти у виготовлення продукції з доданою вартістю, як це роблять їхні конкуренти зі Шрі-Ланки. Тому уряд планує заборонити оптовий експорт розсипного чайного листа, щоб створити робочі місця у пакувальній галузі, адже сьогодні 95 відсотків його обсягів вивозять на світові ринки без дрібної індивідуальної упаковки. Провідними покупцями напою поза межами Європи є Пакистан, Північний Судан і Єгипет, однак усі вони переживають системну економічну кризу, тому не виключено, що Кенія шукатиме нових і більш платоспроможних партнерів, бо поки таким є тільки Велика Британія. З іншого боку, у місті Момбаса функціонує найбільший у Африці чайний аукціон, де продається цей продукт із усього східного регіону континенту, тому Кенія заробляє кошти як посередник у торгівлі країн регіону із зовнішнім світом [28]. У 2022 р. кенійські фермери експортували 410,2 млн. тонн чайного листа на загальну суму, що перевищувала 1,32 млрд. доларів, при цьому 40 відсотків обсягів продукції були вивезені на пакистанський ринок. Місцеві джерела вважають додатковою перевагою галузі постійне знецінення кенійського шилінга, яке дає можливість платити незначні зарплати робітникам, тоді як чайний лист за кордон продається за долари та євро [29]. Ще однією її позитивною рисою можна назвати масовість виробництва, яка дозволяє його суттєво здешевити у порівнянні з сусідніми країнами.

Регіон Східної Африки вважається батьківщиною кавових дерев. Ефіопія, Уганда, Кенія, Танзанія та Руанда є країнами, які у значній мірі залежать від експорту зерен арабіки і робусти. Вивезення на зовнішні ринки цієї продукції вагою у 43,3 тис. тонн дало нагоду Кенії заробити у 2022 р. 275 млн. доларів, що не можна вважати значним показником. Водночас з 2020 р. кенійські фермери отримують як пільгові позики від держави, так і дешеві добрива, що може сприяти популяризації галузі як місця працевлаштування [30].

Як і сусідня Ефіопія, Кенія спеціалізується на експорті продукції садівництва. Її розташування на поміркованій відстані від Європи дає можливість національним підприємствам завозити квіти на цей велетенський ринок, тоді як Колумбія і Еквадор є монопольними постачальниками троянд до таких країн Західної півкулі як США та Канада. При цьому галузь приносить значно більші прибутки, ніж експорт кави. У 2022 р. Кенія заробила аналог 681 млн. доларів (або 90 млрд. кенійських шилінгів) на вивезенні на зовнішні ринки 195 тис. тонн квітів [31]. Країна забезпечує 38 відсотків потреб ЄС у імпортних квітах, причому налагоджено два механізми збуту цієї продукції – через нідерландські аукціони та британські супермаркети. Її основною спеціалізацією є вирощування на берегах озер Великої рифтової долини та на гірських схилах троянд, гвоздик і лілій, які згодом і експортуються [32].

Оскільки Кенія є популярним туристичним осередком і транзитним вузлом, то вона потребує продуктів

харчування і алкогольних напоїв, щоб задовольнити потреби іноземців, які подорожують до регіону заради відвідування християнських соборів Ефіопії, національних парків Кенії та Танзанії, а також гірських горил у Руанді, Уганді та ДР Конго. Починаючи з 1922 р. на кенійській території функціонує потужне підприємство “East African Breweries”, яке варить найбільш популярне у Східній Африці пиво “Tusker”, а також випускає за ліцензією такі міцні алкогольні напої як горілка і віскі. Нині воно контролюється британською корпорацією “Diageo” [33].

Виробництво одягу є важливою економічною спеціалізацією країни, бо у спеціальних зонах із виготовлення експортної продукції працюють 66,9 тис. робітників. У 2022 р. 153 компанії займалися пошиттям текстильних виробів, адже завдяки закону США “The African Growth and Opportunity Act” Кенія користується митними пільгами на американському ринку, які діють до 2025 р., тоді як виробники одягу всередині країни сплачують незначні корпоративні податки протягом перших десяти років з моменту початку роботи [34]. Як вже зазначалось вище, постійне знецінення кенійського шилінга робить усі галузі національної економіки більш конкурентними на світових ринках за рахунок зменшення зарплат.

Як добре відомо, сусідня Танзанія є одним із найбільших виробників і експортерів золотої руди, тому в зв'язку з цим можна було б допустити, що Кенія теж має подібний потенціал. Якщо танзанійська мінерало-видобувна галузь уславилась фіолетовим коштовним каменем танзанітом, то у Кенії видобувають яскраво-зелений тсаворіт, який виявили тут у 1974 р. у межах національного заповідника Тсаво. Він належить до категорії рідкісних гранатів і має твердість за шкалою Мооса, що становить 7-7,5 одиниць, тому його відзначає висока ціна після огранки [35]. Однак, як і у багатьох інших регіонах Субсахарської Африки, галузь видобування має значні проблеми становлення і розвитку. Насамперед, це експорт необроблених мінералів, експлуатація корисних копалин у неформальному секторі без дотримання правил безпеки і сплати податків, і нарешті – контрабанда продукції. У 2018 р. у країні розпочав роботу Центр зі створення додаткової вартості для коштовного каміння “Boi”, який використовує сучасне обладнання і має право закуповувати сировину в представників дрібних шахтарських кооперативів [36].

Країна є регіональним лідером з отримання грошових переказів, адже у 2022 р. представники діаспори переказали сюди 4 млрд. доларів США і ця сума була більшою за будь-яку статтю експорту. Цікаво, що у тому ж році загальний показник вивезення на зовнішні ринки національних товарів перевищив 5,77 млрд. доларів. Сума грошових переказів саме до Кенії вражає ще більше, якщо брати до уваги той факт, що усі країни Східної Африки у 2022 р. отримали з-за кордону кошти обсягом 8,2 млрд. доларів [37].

Слабкою ланкою економічного розвитку є недостатня генерація струму, без якої не можуть ефективно розвиватись туристична галузь і сільське господарство. Однак Велика рифтова долина з її вулканічними процесами поступово перетворюється на важливий осередок виробництва геотермальної енергії. Зокрема, у 1981 р. країна першою в Африці відкрила геотермальний завод “Olkaria I”. Згодом у регіоні почали вводити у експлуатацію нові потужності, останнім серед яких став енергетичний об'єкт “Olkaria V”. Водночас постійно триває процес переоснащення і модернізації старих виробництв. У 2022 р. уся галузь генерувала 882 МВт струму завдяки використанню енергії землі, тоді як у 2030 р. цей показник планується подвоїти [38].

Ще одним джерелом безперервного забезпечення електроенергією кенійської економіки стала Ефіопія. У 2022 р. ця гірська країна, звідки витікає річка Блакитний Ніл, почала поставки струму до Кенії через лінію електропередач, кошторис робіт із прокладання якої оцінювався в 500 млн. доларів. Контракт сторін розрахований на 25 років [39]. Чому це стратегічно важлива угода і для Ефіопії? Справа у тому, що будівництво ГЕС на річці Блакитний Ніл позбавляє частини води Північний Судан і Єгипет, тому офіційна Аддіс-Абеба зацікавлена знайти якомога більше споживачів її струму у власному регіоні, щоб перетворити їх на дипломатичних союзників у конфлікті з обома країнами. Крім того, якщо столиця Ефіопії є осередком дислокації установ Африканського Союзу, то вже Найробі виступає однією з регіональних штаб-квартир ООН, а отже – Єгипту буде важко протистояти партнерству двох таких впливових державних акторів.

Міжнародні рейтинги Кенії не викликають надмірного оптимізму серед інвесторів. Згідно з даними Берлінської організації “Transparency International”, у 2022 р. вона посіла 123-є місце у переліку зі 180 учасників за рівнем корупції [40]. Показники економічної свободи від корпорації “Heritage” були ще гіршими і вивели країну з 55-мільйонним населенням на 135-е місце у тому ж році. До головних недоліків Кенії експерти відносять політичну нестабільність, пов'язану з невизнанням однієї зі сторін виборчого процесу його результатів, сумнівні рішення судової гілки влади у економічній сфері, значні корпоративні податки, боргові зобов'язання та виплати за ними, а також високий рівень інфляції [41].

Варто зазначити, що у африканському контексті суттєвий вплив на економічну ситуацію в окремих країнах справляють їхні сусіди. Кенія не є винятком з цього правила, адже її регіональне довкілля відзначається конфліктогенністю, пов'язаною з громадянською війною у Південному Судані та з фрагментацією Сомалі. Бажання мати стабільність на північному кордоні змусило кенійську політичну еліту активно втручатись у внутрішні справи сомалійської сторони. Кенійські миротворці долучились до виконання завдань зі стабілізації ситуації на півдні Сомалі у 2011 р. і в наступному році приєднались до місії Африканського Союзу “AMISOM” (“African Union Mission in Somalia”), а головним осередком їхньої дислокації стало місто Кісмайо. Чисельність контингенту становила 3664 особи, однак починаючи з 1 квітня 2022 р. “AMISOM” більше не функціонує, бо її змінила місія “ATMIS” [42]. Нині під егідою “ATMIS” (“African Union Transition Mission in Somalia”) 3500 кенійських солдатів служать у прикордонному південному регіоні цієї країни [43]. У відповідь на миротворчу діяльність офіційного Найробі радикальна організація «Аль - Шабаб» почала здійснювати теракти на кенійській території. У 2013 р. у столичному торговельному центрі «Вестгейт» загинули десятки людей, згодом у 2015 р. бойовики організували напад на університет у Гаріссі, що супроводжувався ще більшою кількістю жертв, а у 2019 р. вони зрештою захопили готель “Дусіт Д2” у Найробі [44]. Ще одним об'єктом багаторазових нападів цих ісламістів став регіон Ламу, бо у ньому під захистом ЮНЕСКО перебуває середньовічне місто купців із білими будинками, а також наявна затока, на берегах якої відбувається будівництво перспективного порту. До того ж, завдання терористів спрощує розташування Ламу у прикордонному регіоні, де частина державних рубежів із Сомалі пролягає у лісистій місцевості [45]. Це призвело до суттєвого зменшення інтересу іноземних туристів до Кенії, бо вона виявилась єдиною орієнтованою на туристичні послуги країною регіону, яка зазнала таких резонансних терактів.

Крім того, Кенія є головним осередком тимчасового притулку для біженців із Сомалі та Південного Судану. Так, у 2022 р. на її території перебували 550 тис. таких осіб, а серед них 53 відсотки були громадянами Сомалі, а ще 25 відсотків походили з Південного Судану. Дадааб на сході і Какума на півночі є двома найбільшими таборами для їхнього утримування, що розташовані біля кордонів даних країн і надали притулок 84 відсоткам осіб, які перебрались до Кенії як вигнанці [46]. Ситуація може суттєво погіршитись внаслідок посух на Африканському Розі, бо громадяни зазначених державних акторів почнуть активніше прибувати до Кенії, пам'ятаючи про її статус як гуманітарного осередку з розподілу допомоги ООН. До речі, розпад Сомалі на декілька частин на початку 1990-х років якраз і актуалізував проблему біженців, тому вже у 1996 р. Кенія стала однією з чотирьох регіональних штаб-квартир ООН, до функцій якої якраз і належав догляд за ними, а в 2011 р. у місті Найробі було відкрито великий комплекс для обслуговування працівників організації [47]. Завдяки цьому країна отримує кошти за транспортні послуги, зокрема за перевезення до регіону Східної Африки миротворців і гуманітарних вантажів, але утримання біженців суттєво переобтяжує національний бюджет.

Висновки. Кенія є економічним двійником Танзанії, що може надавати вагомим транзитним послугам країнам, які позбавлені виходу до портів Індійського океану. Це також класичний напрямок пригодницького туризму для здійснення сафари, а її кліматичні умови в екваторіальній зоні дозволяють вирощувати у значних обсягах і згодом експортувати чайний лист, квіти, фрукти і кавові зерна. Таким чином, країна покладається на логістичні послуги, грошові перекази, туристичні надходження і на експорт декількох видів продукції тропічного сільськогосподарства. Водночас серйозними загрозами для неї є несприятлива інвестиційна політика, значна корумпованість державного апарату, колосальний зовнішній борг і хронічні вади інфраструктури, які країна намагається виправити тільки останнім часом. До цього додається сусідство з Сомалі, що є основною причиною терактів і перебування на території Кенії сотень тисяч біженців. Крім того, уся Східна Африка вважається епіцентром потужних посух, що породжує глибоку кризу сільськогосподарства. Це явище відбувається на тлі війни в Україні, яка раніше виступала одним із гарантів продовольчої безпеки регіону. Очевидно, що у кенійському випадку майбутнє за сферою послуг, але будівництво логістичної інфраструктури розпочалося у країні досить пізно, коли вона вже накопичила значні міжнародні борги, а отже – фінансувати нові проекти буде складно.

Надійшла до редколегії 22.04.2023

Список використаних джерел:

- [1] Geography of Kenya/Tel Aviv Embassy of the Republic of Kenya in Israel [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kenyaembassyisrael.com/geography-of-kenya/>
- [2] Kenya to commission new Mombasa terminal amidst privatization fears//Maritime - Executive.com. – 2022. – 21 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://maritime-executive.com/article/kenya-to-commission-new-mombasa-terminal-amidst-privatization-fears>
- [3] Dar, Mombasa ports step up competition//The Citizen. – 2022. – 28 September [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.thecitizen.co.tz/tanzania/news/national/dar-mombasa-ports-step-up-competition-3963478>
- [4] Without Uganda's backing, Kisumu is a dormant 'great port'//The East African. – 2021. – 7 June [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/news/east-africa/without-uganda-backing-kisumu-is-a-dormant-great-port-3428294>
- [5] Uhuru - era blunders that caused Ksh48 billion project to flop//Kenya.co.ke. – 2023. – 26 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kenya.co.ke/news/87392-uhuru-era-blunders-caused-ksh48-billion-project-flop>
- [6] History//Kenya Railways [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krc.co.ke/history/>
- [7] Kenya seeks more time to pay off Standard Gauge Railway debt//International Railway Journal. – 2022. – 21 October [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.railjournal.com/africa/kenya-seeks-more-time-to-pay-off-standard-gauge-railway-debt/>
- [8] Nairobi-Mombasa highway goes ahead with South Korean contractor//African Business. – 2022. – 13 September [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://african.business/2022/09/trade-investment/nairobi-mombasa-highway-goes-ahead-with-south-korean-contractor>
- [9] Africa: taking a tall – lessons from Nairobi's expressway//All Africa. – 2023. – 2 February [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://allafrica.com/stories/202302020152.html>
- [10] Nairobi airport leads the pack in cargo handling//The East African. – 2022. – 30 August [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/business/nairobi-airport-leads-the-pack-in-cargo-handling-3930236>
- [11] Kenya Airways to resume daily New York flights in December//The East African. – 2022. – 8 September [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/business/kenya-airways-to-resume-daily-new-york-flights-in-december-3941054>
- [12] Moi International Airport ranked best in Africa with excellent customer service//Kenya.co.ke. – 2023. – 9 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kenya.co.ke/news/86688-moi-international-airport-ranked-best-africa-excellent-customer-service>
- [13] Kenya Airways drops more aircraft in cost-cutting plan//Zawya. – 2022. – 11 October [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zawya.com/en/world/africa/kenya-airways-drops-more-aircraft-in-cost-cutting-plan-nacubibp>
- [14] Kenya Airways Fleet//Kenya Airways [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kenya-airways.com/plan-and-book/kq-fleet/en/>; Kenya Airways Limited (KA.tz) 2022 Presentation//African Financials [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://africanfinancials.com/document/tz-ka-2022-pr-00/>
- [15] Kenya: Astral Aviation, a leader in cargo, 'started without business plan'//Africa Report. – 2022. – 6 September [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theafricareport.com/238123/kenya-astral-aviation-a-leader-in-cargo-started-without-a-business-plan/>
- [16] Profile//Astral Aviation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://astral-aviation.com/profile/>
- [17] About Kenya//Olaré Mara Kempinski [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kempinski.com/en/olare-mara/overview/destination/about-kenya>
- [18] Kenya. Properties inscribed on World Heritage list//UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ke>
- [19] Vasco da Gama pillar in Malindi//Malindians.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://malindians.com/attractions/vasco-da-gama-pillar/>
- [20] Maasai Mara National Reserve//Maasaimarakenyapark.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.maasaimarakenyapark.com/>
- [21] Welcome to Amboseli National Park//Amboseli.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.amboseli.com/>
- [22] Lake Nakuru National Park//Lake Nakuru Kenya [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lakenakurukenya.com/>
- [23] Mombasa cruise terminal becomes white elephant for historic Kenyan port//Cruise Arabia & Africa. – 2022. – 3 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cruise-arabia.com/2022/07/03/mombasa-cruise-terminal-becomes-white-elephant-for-historic-kenyan-port/>
- [24] Uganda still Kenya's top regional tourism source market, report says//The East African. – 2023. – 24 February [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/business/kenya-gets-most-regional-tourists-from-uganda-4136262>
- [25] Visas and entry conditions in Kenya//Nairobi airport.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nairobi-airport.com/en/visa_on_arrival_kenya.php
- [26] Plastic ban 95% fruitful – Nema//The Star. – 2021. – 28 December [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.the-star.co.ke/news/2021-12-28-plastic-ban-95-fruitful-nema/>
- [27] Kericho County: Tea, foods, and shifting weather patterns//The Elephant. – 2022. – 16 September [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theelephant.info/op-eds/2022/09/16/kericho-county-tea-foods-and-shifting-weather-patterns/>
- [28] Kenya to ban raw tea exports to sweeten earnings for farmers//The Standard. – 2022. – 19 October [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.standardmedia.co.ke/business/article/2001458540/kenya-to-ban-raw-tea-exports-to-sweeten-earnings-for-farmers>
- [29] Kenya tea exporters ride on weak shilling, mint fortune at auction//The East African. – 2023. – 21 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/business/kenya-tea-exporters-profit-on-weak-shilling-4165398>
- [30] Kenya's coffee earnings surge 49 pct on rise in exports//Xinhua. – 2022. – 27 December [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://english.news.cn/20221227/a552cf822c52424ba1432d8fa6d79df9/c.html>
- [31] Kenya's flower export earnings fall in 2022 amid lower demand//Capital News. – 2023. – 14 February [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <https://www.capitalfm.co.ke/business/2023/02/kenyas-flower-export-earnings-fall-in-2022-amid-lower-demand/>
- [32] The flower industry of Kenya/Embassy of the Republic of Kenya in Japan [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kenyarep-ip.com/en/business/flower/>
- [33] East African Breweries/Diageo [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.diageo.com/en/our-business/where-we-operate/africa/east-african-breweries>
- [34] EPZ firms step up hiring as sales near Sh100bn//Business Daily. – 2023. – 12 January [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.businessdailyafrica.com/bd/corporate/companies/epz-firms-step-up-hiring-as-sales-near-sh100bn--4083328>
- [35] Tsavorite by Peter Bancroft//Pala International [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.palagems.com/tsavorite-bancroft>
- [36] Voi Gemology Center to generate three billion shillings//Kenya news agency. – 2021. – 28 February [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kenyanews.go.ke/voi-gemology-center-to-generate-three-billion-shillings/>
- [37] Diaspora remittances now Kenya's largest foreign exchange earner//Zawya. – 2023. – 23 January [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.zawya.com/en/economy/africa/diaspora-remittances-now-kenyas-largest-foreign-exchange-earner-nf3smys0>
- [38] How Kenya became the world's geothermal powerhouse//Reasons to be cheerful. – 2022. – 26 September [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://reasonstobecheerful.world/kenya-geothermal-energy-world-leader/>
- [39] Ethiopia starts exporting electricity to Kenya//Zawya. – 2022. – 19 November [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.zawya.com/en/economy/africa/ethiopia-starts-exporting-electricity-to-kenya-scwqgicw>
- [40] Kenya//Transparency international – 2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.transparency.org/en/countries/kenya>
- [41] Kenya//2022 Index of economic freedom [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.heritage.org/index/country/kenya>
- [42] Kenya – KDF//AMISOM [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://amisom-au.org/kenya-kdf/> ; African Union Mission in Somalia (AMISOM) transition to African Union Transition Mission in Somalia (ATMIS)//African Union. – 2022. – 5 April [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.peaceau.org/en/article/press-release-african-union-mission-in-somalia-amisom-transitions-to-african-union-transition-mission-in-somalia-atmis>
- [43] Somalia-Kenya relations: Inside Hassan Sheikh's meeting with Ruto in Nairobi//Garowe Online. – 2022. – 14 September [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.garoweonline.com/en/world/africa/somalia-kenya-relations-inside-hassan-sheikh-s-meeting-with-ruto-in-nairobi>
- [44] US offer 10 mn for 'mastermind' of 2019 Kenya hotel siege//Africa News. – 2023. – 13 January [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.africanews.com/2023/01/12/us-offers-10-mn-for-mastermind-of-2019-kenya-hotel-siege/>
- [45] Five reasons why militants are targeting Kenya's Lamu county//The Conversation. – 2022. – 14 February [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://theconversation.com/five-reasons-why-militants-are-targeting-kenyas-lamu-county-176519>
- [46] Kenya. Figures at a glance//UNHSR [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.unhcr.org/ke/figures-at-a-glance>
- [47] The United Nations in Kenya//United Nations Kenya [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://kenya.un.org/en/about/about-the-un>

Pavlo Ignatiev, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PARADOXES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF KENYA

East Africa is one of critically important regions located at the crossroads of trade routes of the Indian Ocean and endowed with considerable reservoirs of drinking water within the net of the Great Lakes, while it is known at the same time for the Great Rift Valley with geothermal potential and for volcanic national soils whose productivity is defined by Equatorial weather. The article is devoted to the research of the peculiarities of economic development of Kenya that is considered an important regional rival of Tanzania in logistic and touristic respects.

Key words: Kenya, Tanzania, Somalia, ports, airports, highways, tourism, export, remittances, refugees.